

Міністерство аграрної політики та продовольства України
Миколаївський національний аграрний університет

Шарата Н.Г.

ВИЩА ОСВІТА І БОЛОНСЬКИЙ ПРОЦЕС

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

Миколаїв

2014

Затверджено на засіданні кафедри українознавства обліково-
фінансового факультету Миколаївського національного аграрного
університету від **07.01.2014 р.**, протокол № 7.

Тема 1 (Вступна). Організаційні основи системи вищої освіти в Україні

1. Положення про державний ВНЗ. Види ВНЗ.
2. Основні напрями діяльності університету як багатофункціонального ВНЗ.
3. Структурно-організаційна схема університету.

Сьогодні, виходячи зі світових тенденцій, вища освіта розглядається як процес перетворення засвоєного у навчанні досвіду (знання, цінності, навички, уміння, звички) на особистісно соціально значущі психічні властивості людини за умов, що знання та цінності визначають світосприйняття, стають переконанням і формують спрямованість особистості. Обсяг знань стає ерудицією та компетентністю, навички і уміння доводяться до майстерності та професійної здібності, а звички стають нормами загальнолюдської моралі і поведінки. На цьому сходяться вітчизняні й зарубіжні педагоги-дослідники.

Із дефініції поняття «вища освіта», зрозуміло, що навчання не може бути метою освіти, адже воно є лише необхідною її передумовою. Метою вищої освіти є формування певних психічних властивостей, а все інше підпорядковується цій меті. Узагальнення завдань в освітній сфері XXI століття, соціальних цілей освіти дозволяють визначити головні риси людини з вищою освітою:

- здатність навчатися;
- культурна компетентність;
- грамотність;
- екологічність;
- культура людського спілкування;
- етичність (ідеологія, релігія);
- естетичність;
- здатність застосовувати знання в конкретних ситуаціях;

- відповідальність, дисциплінованість, акуратність;
- підготовка до майбутнього.

Останнім часом надзвичайно актуальною стала ініціатива низки європейських країн щодо загальноосвітньої взаємно узгодженої й толерантної підготовки людини до життя «у новій Європі», яка відома як Болонський процес. Актуальність вивчення Болонського процесу полягає в тому, що процес об'єднання Європи супроводжується формуванням спільного освітнього і наукового простору, формуванням зони Європейської вищої освіти в масштабах усього континенту, розробкою єдиних критеріїв і стандартів. Цей процес дістав назву Болонського від назви університету в італійському місті Болонья, де було започатковано такі освітні ініціативи.

Інтеграційний процес у науці й освіті включає:

- формування співдружності провідних європейських університетів під егідою документа, названого Великою Хартією документів;
- об'єднання національних систем освіти і науки в європейський простір з єдиними вимогами, критеріями й стандартами.

Європейська інтеграція в галузі освіти і науки дедалі все більше впливає на систему підготовки фахівців в Україні, і навіть більше – Урядом країни взято стратегічний курс на інтеграцію вітчизняної системи освіти до країн Болонського процесу. З цією метою здійснюється модернізація освітньої діяльності в контексті європейських вимог, дедалі наполегливіше працюють науково-педагогічні працівники вищих аграрних навчальних закладів над оволодінням критеріальними цінностями прийнятої системи підготовки фахівців у країнах Європи за умови збереження національних особливостей і здобутків в системі освіти.

У 1997 році під егідою Ради Європи та ЮНЕСКО було розроблено і прийнято Лісабонську конвенцію про визнання кваліфікацій, що належить до вищої освіти Європи. Цю угоду підписали 43 країни, більшість з яких і сформували згодом принципи Болонської декларації. Лісабонська угода декларує наявність і цінність різноманітних освітніх систем і ставить за мету

створення умов, за яких більша кількість людей, скориставшись усіма цінностями і здобутками національних систем освіти і науки, зможе бути мобільним на європейському ринку праці. А тому знання майбутнього фахівця на цьому «перехідному» етапі удосконалення технології навчання щодо декларованих можливостей й завдань, які взяли на себе країни Болонського процесу дозволить швидко зорієнтуватися йому в напрямі і методичних підходах з оволодіння новітніми освітніми технологіями.

Через рік чотири країни – Франція, Італія, Велика Британія та Німеччина – підписали так звану Сорбоннську декларацію, завдання якої спрямовані на створення відкритого європейського простору вищої освіти, який має стати більш конкурентоспроможним на світовому ринку освітніх послуг. Основна ідея цих документів – двоступенева структура вищої освіти, використання системи кредитів (ECTS), міжнародне визнання бакалавра як рівня вищої освіти, що надає право продовжувати навчання за програмами магістра відповідно до положень Лісабонської угоди.

У сучасному світі, коли незалежність України стала незаперечним фактом, а освіта – власною справою українського народу, розбудова системи освіти та її докорінне реформування мають стати основою відтворення інтелектуального, духовного потенціалу народу, виходу вітчизняної науки і техніки на світовий рівень, інтеграції України у світовий культурний та економічний простір.

Нині національна система вищої освіти досягла такого рівня, який дозволив Україні 19 травня 2005 року на Бергенському (Норвегія) саміті міністрів освіти 45 європейських країн приєднатися до Болонської співдружності. Першочерговим завданням української вищої освіти нині є якнайшвидша адаптація до єдиних європейських освітянських критеріїв та стандартів. Рішення про входження України до Болонського процесу було проголошено на найвищому рівні Указом Президента України від 17 лютого 2004 року, відповідно до якого Кабінет Міністрів України затвердив «Державну програму розвитку вищої освіти на 2005-2007 роки».

За останні роки Болонський процес та інтеграція вищої освіти України в єдиний освітянський простір викликали жвавий інтерес до керівництва Міністерства освіти і науки, провідних ВНЗ, стали об'єктом вивчення та дослідження науковців, цим проблемам була присвячена низка науково-практичних конференцій.

Предметом курсу «Вища освіта і Болонський процес» є дослідження процесу еволюції національних освітніх систем світу, факторів, які зумовили потребу в створенні єдиного європейського освітянського та наукового простору, реформування вітчизняної вищої освіти на основі Болонської Декларації у контексті світових, загальноцивілізаційних вимірів.

Мета дисципліни «Вища освіта і Болонський процес» - це цілісне уявлення про політичні, соціально-економічні, морально-психологічні передумови й основні етапи створення єдиного європейського освітянського простору, його характерні особливості, цілі, завдання, напрями розвитку, місце та роль у загальноєвропейському процесі, а також у соціальних і демократичних перетвореннях кожної країни-учасниці.

Основні завдання курсу:

- систематизувати основні матеріали, що стосуються Болонського процесу;
- поглибити теоретичні і практичні знання щодо еволюційного розвитку процесу;
- охарактеризувати цілі й завдання декларацій Болонського процесу;
- вивчити особливості систем освіти країн Європи;
- дослідити суть і значення Європейської кредитно-трансферної та акумулюючої системи.

Предмет «Вища освіта і Болонський процес» складається з 4 модулів. Після вивчення матеріалу в обсязі модуля визначається ступінь його засвоєння (контрольні, тестування).

Обов'язковим є ведення конспекту лекцій, практичних та ведення

словника термінів, оскільки їх знання забезпечить повне розуміння дисципліни, полегшить процес її засвоєння.

Обов'язковим також є розробка проекту «Університет майбутнього», що передбачає захист проекту із використанням при необхідності презентацій, наочності. Підготовка проекту здійснюється трьома студентами. Підготовлені проекти необхідно подати до 1 жовтня 2010 р. захист проектів відбудеться на заняттях 13-14 жовтня на практичних заняттях. Наприклад, назви проектів можуть бути такими:

«Університет життєтворчості «Софія», «Перша Міжнародна академія розвитку позитивних емоцій»; «Університет створення сім'ї та міжособистісних відносин»; «Інститут євроінтеграційної політики».

План, за яким виконується проект

- назва;
- мета створення;
- місце розташування (країна, місцевість);
- архітектура (будівля, комплекс споруд);
- інтер'єр;
- факультети;
- спеціальності;
- режим роботи;
- атрибутика (прапор, емблема, гімн, форма);
- особливості читання лекцій та проведення практичних занять;
- організація самостійної роботи;
- форми поточного та підсумкового контролю;
- міжнародне співробітництво;
- науково-дослідна робота студентів та викладачів;
- гуртки та секції;
- організація культурного дозвілля;
- особливості проведення традиційних свят;
- програми здоров'я студентів і викладачів; різне.

Тема 2. Болонський процес як засіб інтеграції та демократизації вищої освіти країн Європи.

1. Передумови виникнення Болонського процесу
2. Лісабонська конвенція про визначення кваліфікацій, що стосуються вищої освіти
3. Сорбонська декларація про гармонізацію європейської системи вищої освіти.
4. Історичні етапи Болонського процесу.

1. Серед новітніх тенденцій розвитку вищої школи не останнє місце посідає євроінтеграція вищої освіти, яка має на меті створення єдиного освітнього простору, головні принципи якого відображені в документах Болонського процесу.

Болонський процес – це система заходів європейських державних установ (рівня міністерств освіти), університетів, міждержавних і громадських організацій, пов'язаних із вищою освітою, спрямована на структурне реформування національних систем вищої освіти країн Європи, зміни освітніх програм і потрібних інституційних перетворень з метою створення європейського наукового й освітнього простору задля підвищення спроможності випускників вищих навчальних закладів до працевлаштування, поліпшення мобільності громадян на європейському ринку праці, підняття конкурентоспроможності європейської вищої школи. Нині Болонський процес – це 45 країнучасниць, тисячі вищих навчальних закладів, студентство яких прагне інтегруватися.

Європейська вища школа пройшла майже піввіковий шлях до прийняття Болонської декларації. Болонська декларація не виникла раптово. Вона є результатом узагальнення, цілеспрямованого колективного осмислення об'єктивних соціально-економічних і політичних процесів і їх взаємодії з освітніми системами. Це – ще один доказ того, що знання, наука і

навчання є не лише загальнолюдськими потребами, а й результатом зусиль багатьох людей і країн. Їхні досягнення і здобутки мають бути загальнолюдським надбанням, вони не можуть бути ізольованими, замкненими ні за своєю природою, ні за сутністю.

Отже, Болонський процес мав свою передісторію та суто історію, які складаються з трьох основних періодів кожна.

Перший період передісторії Болонського процесу датується 1957-1982 рр. Початком можна вважати Римський договір 1957 р., за яким діяльність ЄС у галузі освітньої політики обмежувалася заохоченням співпраці між державами-членами без втручання у зміст навчального процесу й організацію освітніх систем окремих країн, поважаючи їхню культурну та мовну різноманітність.

У 1967 р. відбулася *перша Європейська спільна конференція міністрів освіти*, яка започаткувала складний і суперечливий процес вироблення єдиного загальноєвропейського підходу до вищої освіти.

Важливі також *документи конференції міністрів освіти 1971 р.*, які визначили п'ять головних положень загальноєвропейського виміру в освітніх системах, а саме:

- взаємне визнання дипломів;
- обґрунтування ідеї формування Європейського університету;
- кооперація вторинної і вищої освіти;
- створення європейського центру розвитку освіти;
- заснування необмеженого державними кордонами інституту вищої освіти.

Ці положення розвинулися в *Програмі дій, яку було презентовано в 1976р.:*

- вільний вступ до вищої школи;
- визнання дипломів;
- спільні програми навчання;
- короткі освітні програми тощо.

Європа стала світовим лідером зі створення правових засад мобільності та визнання. Починаючи з 1950-х рр., було розроблено та прийнято низку європейських конвенцій щодо еквівалентності дипломів і визнання періодів навчання.

Другий період формування ідей європейської освітянської інтеграції (1983-1992 рр.) характеризується конкретизацією цілей і завдань, проблем кооперації вищої освіти в межах Євросоюзу та її правові аспекти: надання студентам різних країн рівних прав у країнах, що їх приймають.

Так, відпрацьовувалися правові аспекти щодо суб'єктів навчального процесу, розроблялися відомі *міжнародні проекти*, в яких наголошувалося на необхідності посилення взаємозв'язків вищої освіти, та виробничих структур, розробки узгоджених між вищими навчальними закладами навчальних планів і програм, сприяння вивченню іноземних мов тощо. У 1990 р. було прийнято *Європейську конвенцію про загальну еквівалентність періодів університетської освіти*.

Подією планетарного масштабу наприкінці другої декади вересня 1988 р. Стало святкування 900-річчя найстарішого у Європі Болонського університету. Заснований 1088 р. під назвою Європейський університет він відігравав надзвичайно важливу роль у розвитку науки та культури всього світу, залишаючись вірним своїй, справді європейській, сутності, стимулюючи розвиток інтеграційних процесів європеїзації освіти в XXI ст. На свято приїхали ректори понад 300 університетів Європи (і не лише Європи), найвідоміші та найвпливовіші релігійні, громадські та політичні діячі, діячі культури й освіти багатьох країн. Серед присутніх були: Папа Римський Павло Іоанн П, мати Тереза, Далай-лама та багато інших відомих особистостей. Святкування супроводжувалися численними зустрічами, консультаціями, прийомами, семінарами.

До цієї події експертами було підготовлено й узгоджено історичний документ, який 18 вересня 1988 р. в урочистій обстановці підписали присутні на свякуванні ректори європейських університетів. Його за аналогією з

визначним середньовічним документом, відомим як Велика Хартія Вольностей, було названо Великою Хартією університетів. *Magna Charta Universitatum*. Хартія ще раз підтвердила головні цінності, права й обов'язки університету як провідного інтелектуального центру суспільства.

Початок третього періоду пов'язується з підписанням Маастрихтського договору (1992 р.) (м. Маастрихт, Нідерланди). Сутність Маастрихтського договору полягала у поглибленні ідей європеїзації вищої школи у зв'язку з посиленням ідей Євросоюзу (зокрема актуалізувалися соціально-політичні аспекти євроінтеграції, ідеї про впровадження європейського громадянства, яка передбачала вільне переміщення).

У середовищі політиків і наукової громадськості зростало розуміння того, що необхідно встановити якісно нові зв'язки у Європі для розвитку та зміцнення її інтелектуального, соціального й науково-технологічного потенціалу. «Європа знань» нині широко визнана як незамінний чинник соціального та гуманітарного розвитку, а також як необхідний компонент об'єднання та збагачення європейської людності.

Такі програми, як «Молодь», *TEMPUS* були спрямовані на стимулювання інтеграційних процесів та модернізацію освіти у країнах континенту. Вони передбачали розвиток обмінів викладачами, студентами, партнерство між університетами і бізнесом, сприяння освіти дорослих, підтримку вивчення іноземних мов, молодіжних ініціатив, новітніх освітніх технологій тощо. Із середини 1990-х рр. ідеї євроінтеграції вищої освіти поширюються у Східну Європу, в тому числі в Україну.

Актуальною в цей період була дискусія щодо принципу субсидіарності (допомоги, підтримки) розвитку вищої школи, проголошеного Маастрихтським договором. Цей принцип було сприйнято по-різному. Одні заперечували його як такий, що заважає інтеграції, оскільки вбачали в ньому спосіб втручання Брюсселя в суверенітет інших держав, загрозу базовій та університетській освіті як символам національності держави. Інші підтримували необхідність підвищення якості освіти, відверто й

опосередковано критикуючи її недостатній взаємозв'язок з економікою, індустрією, вирішенням питань дисбалансу робочої сили: з одного боку, її дефіцит, з іншого – зростання кількості безробітних.

Саме в документах цього періоду, передусім у *Програмному документі ЮНЕСКО «Реформи і розвиток вищої освіти» (1995 р)*, було проаналізовано об'єктивні умови та суб'єктивні фактори, які спричинили поглиблення розвитку інтеграційних процесів освіти й економіки, освітніх систем Європи, висвітлені можливості та проблеми. Серед факторів, невіддільних від системи освіти, особливо визначилися: інформаційне суспільство, інтернаціоналізація, науковий і технічний розвиток. Виділялись також правові, соціально-економічні, лінгвістичні проблемні фактори, які обмежували європейську мобільність, зростаючу роль освіти та професійної підготовки як принципової умови економічного та соціально-економічного розвитку сучасного суспільства.

У цей самий період було опубліковано *Білу книгу «Розвиток, значення, зайнятість. Учення і навчання: розвиток суспільства, що навчається (1995р.)* та *Зелену книгу «Освіта — підготовка — дослідження: перепони для транснаціональної мобільності» (1996 р.)*. У цих книгах не лише обґрунтовувалися три головні фактори впливу на освіту — інформаційне суспільство, інтернаціоналізація і науковий та технічний світ, - увага акцентувалася й на необхідності вироблення узгодженої освітньої політики, яка б сприяла створенню:

- системи освіти впродовж усього життя; підвищенню випереджувальної ролі освіти; стимулюванню виробництва знань;
- зближенню освіти й економіки, посиленню ролі освіти в розвитку особистості;
- оволодінню випускниками не менше ніж, трьома європейськими мовами;
- ствердженню рівної корисності інвестицій в економіку й освіту; подоланню перешкод, які гальмують європейську мобільність.

Значною подією стало те, що 1996 р. було оголошено для Європи роком освіти впродовж усього життя.

2. 11 квітня 1997 р. у Португалії під егідою Ради Європи та ЮНЕСКО 43 країни підписали *Лісабонську конвенцію* про визнання кваліфікацій, які належать до вищої освіти Європи. Вона задекларувала наявність і цінність різноманітних освітніх систем, поставила за мету створення умов для того, щоб якомога більше людей, скориставшись здобутками національних систем освіти, отримали можливість бути мобільними на європейському ринку праці.

3. Подальша розробка концепції гармонізації архітектури європейської системи вищої освіти зафіксована в Сорбонській спільній декларації, яку було підписано 25 травня 1998 р. під час зустрічі з нагоди 800-річного ювілею Паризького університету міністрами освіти чотирьох країн (Велика Британія, Італія, Німеччина, Франція). Декларація поставила питання про:

- формування відкритого європейського простору у сфері вищої освіти;
- прозорість, легкість і зрозумілість дипломів, ступенів і кваліфікацій;
- орієнтацію переважно на двоступеневу структуру вищої освіти (бакалавр – магістр);
- використання системи кредитів (ECTS) (и-си-ти-ес);
- міжнародне визнання бакалавра і надання йому права вибору форми подальшого навчання, зокрема в магістратурі чи докторантурі;
- стимулювання процесу вироблення єдиних рекомендацій для зближення систем освіти та формування європейського простору вищої освіти.

Було досягнуто важливих узгоджень щодо структури системи вищої освіти. Йшлося насамперед про кредити, які може отримати кожен, хто бажає навчатись у європейських університетах. У контексті цих домовленостей у студентів буде доступ до різних освітніх програм, зокрема можливість навчатися багатопрофільно, розвивати знання мов, використовувати інформаційні технології. Головними принципами інтегрованої моделі

європейської освіти було проголошено мобільність, визнання, доступ до ринку праці.

Слід зауважити, що поява Сорбонської декларації викликала здивування не лише в академічному співтоваристві, але й у Європейській Комісії, а також у міністрів освіти інших держав-членів ЄС. Здавалося майже неймовірним, щоб країни, які настільки традиційно різняться, пішли шляхом гармонізації власних систем освіти. Цей документ треба розглядати як такий, що надав первинного поштовху процесу консолідації європейського простору вищої освіти у контексті загальноєвропейського процесу і який пізніше отримав назву Болонського.

Принципи Лісабонської конвенції та Сорбонської декларації у подальшому лягли в основу *«Всесвітньої декларації з вищої освіти для XX ст.: підходи та практичні заходи»*, яку було вироблено Всесвітньою конференцією з вищої освіти 5-9 жовтня 1998р., а також – механізму гармонізації архітектури системи європейської вищої освіти, запровадженому документами Болонського процесу.

4. Історичні періоди Болонського процесу

Важливою подією для розвитку вищої школи Європи стало прийняття 18 червня 1999 року у місті Болонья, Італія відомої Болонської декларації. Якщо Сорбонська декларація була прийнята міністрами лише чотирьох держав, то під Болонською декларацією поставили підписи керівники освітніх систем 29 держав (Австрія, Бельгія, Болгарія, Великобританія, Греція, Данія, Естонія, Ірландія, Ісландія, Іспанія, Італія, Латвія, Литва, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Німеччина, Норвегія, Польща, Португалія, Румунія, Словаччина, Словенія, Угорщина, Фінляндія, Франція, Чехія, Швейцарія, Швеція).

Болонська декларація запровадила регулярні - через кожні 2-3 роки - зустрічі (конференції) міністрів освіти європейських країн, які залучилися до процесу створення єдиного європейського простору вищої освіти.

Проголошено цілі, які мають бути досягнуті в межах першого

десятиліття XXI століття:

- прийняття системи прозорих та порівнянних ступенів, зокрема за допомогою додатку до диплома, з метою полегшення працевлаштування громадян Європи і міжнародної конкурентоспроможності європейської вищої освіти;

- введення системи, заснованої на двох основних циклах вищої освіти: базовому та післядипломному (градуальному та післяградуальному). Доступ до другого циклу навчання повинен вимагати успішного завершення першого циклу тривалістю мінімум 3 роки. Ступінь, що здобувається після першого циклу повинен відповідати європейському ринку праці як достатній рівень кваліфікації. Другий цикл повинен завершуватися циклом магістра і /або ступенем доктора, як в багатьох європейських країнах.

- Запровадження системи кредитів – подібної до ECTS (и-си-ти-ес) як засіб підвищення мобільності студентів.

- Сприяння мобільності через усунення перешкод ефективному здійсненню свободи пересування, приділяючи особливу увагу:

- *студентам, щоб вони мали доступ до навчання та інших освітніх послуг*

- *ВИКЛАДАЧАМ, ДОСЛІДНИКАМ І АДМІНІСТРАТИВНИМ ПРАЦІВНИКАМ ДЛЯ визнання та збільшення обсягу часу на дослідження, викладання та навчання без обмеження своїх законних прав*

- Сприяння європейській співпраці в забезпеченні якості освіти, порівнянних критеріїв і методологій.

- Сприяння розвитку європейської складової у вищій освіті, особливо щодо розробки навчальних планів, співпраці між навчальними закладами, розробки схем мобільності та інтегрованих програм навчання і досліджень.

Принципово важливими на цьому етапі розвитку Болонського процесу мають висновки та рекомендації численних конференцій і семінарів експертів, зокрема *Гельсінського семінару* з проблем ступеня бакалавра (Фінляндія, лютий 2001 р. та конференції 300 керівників університетів і

представницьких організацій європейських вищих навчальних закладів у *м. Саламанка* (Іспанія, 29-30 березня 2001 р.). На цих форумах обговорювалися проблеми реформування освітніх систем європейських країн з метою підготовки рекомендації до наступного етапного саміту міністрів вищої освіти країн Болонської співдружності у Празі (травень 2001 р.).

Зокрема, в рішенні *Гельсінського семінару* головна увага приділялася двоступеневій структурі вищої освіти та відзначалося, що вона сприяє розвитку національної й інтернаціональної мобільності, оскільки передбачає модульний (блоковий) характер навчальних програм. На *Саламанській зустрічі* було підтверджено підтримку європейськими вищими навчальними закладами головних цілей Болонської декларації та проголошено створення Європейської асоціації університетів (EUA).

Другий період розвитку Болонського процесу розпочався у Празі 19 травня 2001 р., де було підписано Празьке комюніке представниками вже 33 країн Європи (зокрема, Кіпр, Ліхтенштейн, Туреччина, Хорватія – приєдналися).

Міністри приділили увагу просування Болонського процесу по кожному з шести зобов'язань Болонської декларації і сформулювали завдання щодо подальших дій для досягнення цих цілей.

Наголосили на необхідності у подальшому обговоренні ще трьох важливих аспектів Європейського простору вищої освіти, а саме:

- обговорення проблем навчання впродовж життя;
- обговорення проблем ролі ВНЗ і студентів у контексті Болонського процесу;
- обговорення проблем сприяння забезпеченню привабливості Європейського простору вищої освіти.

19-20 вересня 2003 р. у Берліні розпочався третій етап Болонського процесу (приєдналися такі країни: Албанія, Андорра, Боснія і Герцеговина, Ватикан, Македонія, Сербія і Чорногорія, Російська Федерація).

Якщо на початкових етапах Болонського процесу (1999-2001 рр.) йшлося лише про університети й інші вищі навчальні заклади, які займаються науковими дослідженнями, присуджують дипломи магістра та готують молодих науковців в аспірантурі, то безпосередньо перед самітом у Берліні та під час нього наголошувалося на нових аспектах Болонського процесу.

Було визнано, що магістерський рівень освіти недостатній для забезпечення належної наукової інноваційності європейської економіки. Тому було прийнято принципово нове рішення – поширення загальноєвропейських вимог і стандартів уже й на докторські ступені. Заплановану підготовку молодих докторів (у нас – кандидатів наук) у триступеневій вищій освіті за схемою «бакалавр – магістр – доктор». Рекомендовано обмежитися лише одним науковим ступенем (доктор наук), а не двома (кандидат наук + доктор наук).

Міністри дійшли згоди, що до 2005 року національні системи із забезпечення якості повинні в собі містити:

- Визначення обов'язків органів і установ, які беруть участь.
- Оцінювання програм або ВНЗ, яке включає внутрішню оцінку і зовнішній перегляд участі студентів і публікацій.
- Систему акредитації, сертифікації і сумірних процедур.
- Міжнародне партнерство, співробітництво і співпрацю.

Черговий саміт країн-учасниць Болонського процесу відбувся 19-20 травня 2005 р. у м. Берген (Норвегія). На ньому до Болонської співдружності приєдналася Україна та ще чотири країни (Україна, Вірменія, Азербайджан, Грузія, Молдова).

На Бергенській конференції було визначено пріоритети розвитку вищої освіти:

- Посилення соціального виміру і зняття перешкод для мобільності.
- Запровадження стандартів і рекомендацій із забезпечення якості.
- Запровадження національних рамок кваліфікацій.

- Присвоєння та визнання спільних ступенів.
- Створення можливостей для гнучких траєкторій навчання, включаючи процедури визнання попереднього навчання.

Наступна конференція міністрів європейських країн відбулася у Лондоні 17-18 травня 2007 року і означила віху в створенні першого правового органу Болонського процесу – Європейського реєстру із забезпечення якості відповідно до стандартів і рекомендацій Європейської асоціації із забезпечення якості.

У Лондоні розглянуто досягнення у соціальному і глобальному вимірі Болонського процесу. Міністрами було визначено подальші пріоритети розвитку вищої освіти до 2009 року:

- створення реєстру національних агенцій із забезпечення якості;
- стратегія покращення глобального виміру;
- розроблення національних планів дій із сприяння соціальному виміру.

У 2009 році конференція міністрів відбулася в бельгійському місті Льовен. Основні робочі питання стосувалися планів на наступне десятиріччя, з акцентом на: громадський контроль, безперервне навчання, працевлаштування, методи донесення до студента цілей освіти. Також розглядалися питання міжнародної відкритості, мобільності учнів, освіти в цілому, наукових досліджень і інновацій, питання збору даних, фінансування та різноманітних інструментів і методів забезпечення прозорості освітнього процесу. Всі ці питання були описані в підсумковому комюніке, показуючи новий напрямок Болонського процесу - більш глибоке реформування, яке забезпечить завершення процесу реалізації Болонського процесу.

Наступна конференція міністрів відбулася в березні 2010 року в Будапешті та Відні, конференція була ювілейною - десятиліття Болонського процесу. На честь ювілею, відбулося офіційне оголошення про створення європейського простору вищої освіти, що означає, що мета, поставлена в Болонській декларації, була виконана. Крім того, починаючи з цієї конференції, Європейський простір вищої освіти було розширено до 47 країн.

Учасниками Болонського процесу є 47 країн (2011 рік) і Європейська комісія. Таким чином, Монако і Сан-Марино - єдині члени Ради Європи, не беруть участь у процесі. Всі країни - члени Європейського союзу задіяні в процесі.

Передумови виникнення БП

1-й період (1957-1982 рр.)

Початком вважається Римський договір 1957 р.

У 1967 р. відбулася перша Європейська спільна конференція міністрів освіти, яка започаткувала складний і суперечливий процес вироблення єдиного загальноєвропейського підходу до вищої освіти.

2-й період формування ідей європейської освітянської інтеграції (1983-1992 рр.). 18 вересня 1988 р. було підготовлено і узгоджено історичний документ Велику Хартією університетів.

3 період (1992-1998). Початок 3-го періоду пов'язується з підписанням Маастрихтського договору (1992 р.) (Нідерланди). Сутність полягала у поглибленні ідей європеїзації вищої школи у зв'язку з посиленням ідей Євросоюзу.

11 квітня 1997 р. у Португалії під егідою Ради Європи та ЮНЕСКО 43 країни підписали Лісабонську конвенцію про визнання кваліфікацій, які належать

Подальша розробка концепції гармонізації архітектури європейської системи вищої освіти зафіксована в Сорбонській спільній декларації, яку було підписано 25 травня 1998 р.

Тема 3.Сучасні принципи побудови та завдання систем вищої освіти у зарубіжних країнах. Європейська освітня інтеграція

1. Історичні витоки ступеневої освіти
2. Національні системи вищої освіти
3. Система освіти у США
4. Вища освіта Франції

5. Вища освіта Росії
6. Вища освіта Японії
7. Система освіти Китаю

На сучасному етапі однією із системних тенденцій розвитку закордонної освіти є прийняття у більшості країн світу триступеневої системи вищої освіти (бакалаврат - магістратура - докторантура). Важливим є висвітлення історії ступеневої освіти, адже йдеться про європейські традиції та здобутки, які склалися віками.

Бакалавр (поняття не зустрічається в класичній латині, значення його неодноразово та сильно змінювалося з плином часу) в розумінні академічного звання ввійшов у практику з XIII ст. в західноєвропейських університетах. Уперше це звання було введено на богословському факультеті Паризького університету папою Григорієм IX (1227-1241 рр.) для визначення тих студентів, які витримали відповідний іспит та блискуче захистили диспут.

З часом це звання почало застосовуватися на інших факультетах і розповсюдилося по всій Західній Європі. Після вивчення риторики, граматики та діалектики (так званий «трівіум») на факультеті «вільних мистецтв» студентам присвоювали ступінь «бакалавр». Зазвичай, зі 100 студентів бакалаврський ступінь здобували приблизно 30-35.

Згодом, поняття «бакалавр» стало означати перший ступінь, який отримують після закінчення курсу **основ наук** на богословському, юридичному, медичному та інших факультетах. І в цьому значенні бакалаврат зберігся до наших днів.

Ліценціат (з лат. - допущений). У середньовічних університетах - бакалавр, який отримував дозвіл на читання лекцій. Нині цей науковий ступінь прийнято у французькій системі вищої освіти, а також в університетах Фінляндії, Швейцарії та деяких латиноамериканських країнах. У французьких університетах – це перший науковий ступінь. Розрізняють ліценціата літератури, науки та педагогіки. Він дає право обіймати посаду

помічника викладача в ліцеї або продовжувати освіту в університеті.

Magister (від лат. *magister* — учитель, викладач, начальник). У західно-європейських університетах старшим студентам, які успішно засвоїли арифметику, геометрію, астрономію, теорію музики (так званій «квадріум») на факультеті «вільних мистецтв», присвоювали ступінь «магістр мистецтв». Це дозволяло вступити на один із трьох вищих факультетів університету, а також викладати «сім вільних наук». Із 30-35 старших студентів університету магістрами ставали не більше 5-6.

Ступінь «магістр» отримувала особа, котра після закінчення університетського курсу складала усний іспит у відповідній галузі знань і публічно захищала схвалену факультетом дисертацію. В особливих випадках факультет міг допустити до іспиту на здобуття ступеню «магістр» особу, яка подала докторський диплом іноземного університету. Особа, котра витримала магістерський іспит, але не захистила дисертацію, називалася магістрантом. За особливі здобутки магістерської дисертації факультет міг клопотати про присвоєння звання «доктор».

Доктор (від лат. *doctor* — учитель) спочатку виступав як первосвященик у древніх римлян, а в середні віки — як викладач. Із XII ст. термін почав застосовуватись і як науковий ступінь для вчених.

Як науковий ступінь уперше почав надаватись Болонським університетом у 1130 р.

«Доктор» набув характеру вищого наукового ступеня й отримати його можна було лише після попереднього досягнення ступенів «бакалавр» і «ліценціат». Спочатку ступені «доктор» і «магістр» були рівнозначними. Лише з XVI ст. на юридичному, медичному та богословському факультетах першість отримав ступінь «доктор», тоді як філософи надавали перевагу ступеню «магістр». Із кінця XVIII ст. філософські факультети більшості університетів також визнали докторство вищим науковим ступенем.

В Україні та Росії для здобуття ступеня «доктор» достатньо було попередньо отримати ступінь «магістр», за винятком медичного факультету,

де вимагали докторську дисертацію з публічним захистом нової наукової проблеми, представлені та розроблені в ній.

2. Національні системи вищої освіти

У країнах Західної Європи, США та інших високорозвинутих країнах світу уряди та громадськість завжди приділяли достатньо високу увагу освіті своїх громадян. Вони донині сприяють створенню умов більш-менш рівного доступу до освіти, для чого існують вагомі причини.

По-перше, головна мета освітянського процесу - це залучення до скарбниці загальнолюдських знань і культури, формування інтелектуального потенціалу держави та нації.

По-друге, державні чиновники та європейська інтелігенція завжди добре усвідомлювала, що освіта, передусім, є ефективним інструментом згладжування (нівелювання) соціальних протиріч суспільства.

По-третє саме через систему освіти відбувається ефективне перемішування соціальних станів.

По-четверте, освіта залишається єдиним засобом підвищення соціального статусу суб'єкта.

Особливості освіти в різних країнах склалися історично: під впливом церкви та держави, культури, форми устрою, мовного різноманіття, індустріалізації та демократизації, розвитку законодавчої бази тощо. Тому системи освіти в різних країнах суттєво відрізняються одна від одної, а також відмінні від тієї, яка склалася в Україні та країнах колишнього СРСР. Нині кількість освітніх структур більша, ніж країн у світі. У зв'язку з цим у різних країнах існує невідповідність між організаційною структурою інститутів, термінами навчання, різними ступенями (бакалавр, магістр, доктор) та дипломами, які надають своїм випускникам вищі навчальні заклади. Однак, система освіти будь-якої країни обов'язково містить: *дошкільне виховання; початкову освіту; загальну середню освіту; позашкільне навчання та виховання; професійно-технічну освіту; середню фахову освіту, вищу освіту підготовку наукових і науково-педагогічних кадрів; підвищення кваліфікації*

та перепідготовку кадрів.

3. Сполучені Штати Америки

Система вищої освіти США включає два сектори: приватний та державний.

2/3 ВНЗ – приватні. До вищих, за американськими стандартами відносять будь-який навч. заклад, що йде за школою: одно-, дво-, трирічні технічні інститути, дворічні коледжі гуманітарних наук, незалежні професійні школи, учительські коледжі, школи мистецтв тощо; університети, політехнічні та технологічні інститути. За рівнем освіти вони об'єднані у три категорії:

1 – дворічні коледжі

2 – коледжі гуманітарних та природничих наук і професійні школи;

3 – аспірантські та вищі професійні школи, коледжі та університети.

Відтак, за структурою, рівнем і змістом навчання американські фахівці поділяють свої вищі навчальні заклади на такі групи:

- *зклади післясередньої освіти* різного типу та напівпрофесійні школи з програмами тривалістю від 1-го до 3-х років і присудженням посвідчень низьких рівнів. Коротка освіта закінчується отриманням сертифіката про певні професійні вміння, довша — присвоєнням асоційованого ступеня (який надається після закінчення 2-річного коледжу) з правом виконання роботи рівня техніків і вступу на третій курс коледжів із бакалаврськими програмами;

- *місцеві та молодші коледжі з 2-річними програмами*, виконання яких відчиняє двері на третій курс «бакалаврських» коледжів та отримання асоційованого ступеня чи професійної ліцензії;

- *коледжі вільних мистецтв*, що є істотною особливістю системи вищої освіти США, з викладанням майже винятково загальних дисциплін типу історії, хімії, економіки тощо та присудженням диплома бакалавра з домінуючим академічним і мінімальним професійним наповненням. Однак, помітною на заключних роках 4-річної програми є тенденція додавати

професійні курси, що розширює можливості випускників, Але для окремих спеціальностей, наприклад, медицини та права, для отримання професійної кваліфікації студент має пройти ще й програму післядипломного фахового навчання для досягнення рівня магістра в університетських школах;

- *загальноосвітні* коледжі з присвоєнням диплома як бакалавра, так і магістра (програми містять розвиваючі дофахові та поглиблюючі професійні частини). Більшість цих закладів готує вчителів, бізнесменів, фахівців, діяльність яких вимагає диплома магістра;

- *незалежні професійні школи* з бакалаврським (часто й магістерським) рівнем дипломів у сферах технології, мистецтв тощо. Маючи близький до закладів першої групи зміст програм, ці школи використовують набагато кваліфікованіший персонал із університетською підготовкою;

- *університети* з правом підготовки докторів і всіма циклами навчання, які становлять найпрестижнішу групу вищих навчальних закладів, До них належать коледжі бакалаврського рівня, школи для навчання до рівня магістра та вище. Часто цю групу диференціюють на вузчі, опираючись на рівень наукових досліджень (за кількістю та тематичною різноманітністю захищених щороку докторських дисертацій), обсягом наукового фінансування, наявністю чи відсутністю медичної школи з дослідною клінікою, спектром факультетів, нарешті, кількістю викладачів і студентів, а також співвідношенням між ними.

Отже, вища освіта в США здобувається відповідно до багатоступеневої , схеми підготовки, основу якої становлять кваліфікаційні рівні бакалавра, магістра та доктора. Однак, існує рівень асоційованої підготовки (ступінь «асоціанта»), який надається після закінченні 2-річного коледжу. У багатьох випадках це еквівалентно закінченню перших 2 років 4-річного коледжу або університету. Існує два види ступенів «асоціанта» - асоціант мистецтв (Associate of Arts) і асоціант наук (Associate of Science).

Кращими вищими навчальними закладами загальнонаціонального значення (престижність, вступний конкурс, науковий потенціал,

професорсько-викладацький склад, рівень фінансування) є Гарвардський, Принстонський, Єльський, Мічиганський, Стенфордський, Колумбійський, Чиказький, Каліфорнійський, університети.

Традиційними є щорічні рейтинги університетів; особливу увагу привертає список «25 кращих університетів США», який вже давно очолюють три приватні (Гарвардський, Єльський і Стенфордський) і декілька державних (Мічиганський і деякі каліфорнійські).

Про демократичність системи вищої освіти в країні свідчить передусім доступ до неї. Так, процедура прийому та відбору абітурієнтів до вищих навчальних закладів США залежить від їх типу та престижності й залежно від цього може бути відкритою або конкурсною. У країні відсутні однакові вимоги до абітурієнтів. Зокрема, до одних вищих навчальних закладів відбір здійснюється шляхом конкурсних іспитів, співбесіди, тестування, для інших - єдиною умовою є наявність середньої освіти (наприклад, відкритий прийом до 2-річних коледжів). Загальною вимогою під час вступу до вищого навчального закладу є подання документів про закінчення повної середньої школи; перелік вивчених у школі предметів та отриманих з них оцінок; загальна кількість балів із тестів на здібності та за знання; рекомендації-характеристики вчителів школи й адміністрації; результати співбесіди під час вступу. Неабияку роль відіграє характеристика про роботу в громадських організаціях, документи про участь у шкільних олімпіадах, фестивалях, науково-технічних гуртках, спортивних заходах, художній самодіяльності тощо. Досить важливого значення надається мотивації вибору саме цього вищого навчального закладу, факультету, майбутньої професії.

Вища освіта в США платна, плата за навчання досить висока, тому багато студентів поєднують навчання з роботою. Вартість одного навчального року не є сталою і залежить від штату, рівня та престижності вищого навчального закладу, його незалежності до державного чи приватного сектора. Законом США про освіту (1938р.) передбачено фінансову допомогу бідним студентам; крім того, діє система підтримки

кращих студентів (стипендії, різноманітні гранти).

Навчальний рік в американських ВНЗ, зазвичай, триває звичайно 9 місяців – з кінця серпня або вересня до травня або червня й складається в переважній більшості ВНЗ із 15-16-тижневих семестрів або (в окремих закладах) із 10-11-тижневих триместрів. Починаються заняття о восьмій годині ранку, вихідні – субота на неділя.

Одночасно студенти вивчають 4-5 предметів, складаючи іспити після виконання програми. Основною формою навчальних занять є лекція, яка читається для потоків, що нараховують іноді до тисячі студентів. Поняття «академічна група» не існує, оскільки кожний навчається за індивідуальною програмою та відвідує лекції на вибір. Зазвичай, кожному студентові перед лекцією видається його конспект, що звільняє його від ведення конспекту в нашому розумінні. Студенти слухають лектора, роблячи позначки в розданому їм тексті. Це дозволяє лекторові широко користуватися технічними засобами навчання, аудіо- та візуальною апаратурою, не обтяжуючи студентів перемальовуванням схем, графіків, формул тощо. Лекція триває від 50 хв. до 2 годин, перерва - 10 хвилин. Традиційними на бакалаврському рівні, є загальнонаукові дисципліни, «базові» (загальнопрофесійні), а також дисципліни на вибір,

Один раз чи двічі на тиждень у малих групах (15-30 студентів) відбуваються семінари з тем лекцій, до яких студенти готуються самостійно у бібліотеках

Зазвичай, раз на півроку студенти зустрічаються з куратором (радником), який рекомендує, які дисципліни обрати з певної спеціальності, інформує де будуть проходити заняття. Наприкінці кожного семестру студенти складають іспити, форму проведення яких обирає викладач. Якщо студент добре працював протягом семестру, він може отримати «автомат», тобто позитивну оцінку без іспиту. Іспити та заліки можна перескладати декілька разів (студенти не можуть бути відраховані).

Існують п'ять рівнів ієрархії викладачів у вищій школі США:

професори,

асоційовані професори, професори-асистенти, інструктори та лектори. Перші дві групи викладачів належать до постійного штату. Професори-асистенти після отримання докторського звання приймаються на роботу на час прийому іспитів (1-3 роки), після чого вони або переводяться у штат, або їм радять запропонувати свої послуги іншому вищому навчальному закладу. Акредитація викладачів проводиться щороку. Враховуються три параметри: наукова діяльність, якість викладання, характер та обсяг позанавчальної діяльності (рецензування, експертні послуги тощо).

Відмінною рисою американської вищої освіти є й такий феномен як модульний курс із його «заліковими одиницями». Вимоги до здобуття ступенів відображені заліковими одиницями, а не оцінками іспитів або курсових робіт! Ці результати під загальною назвою «залікові одиниці» є своєрідною мірою обігу, навчальною валютою в системі вищої освіти США. Гнучка ступенева система американської вищої школи дозволяє переривати навчання на будь-якому рівні, змінювати його профіль, продовжувати освіту пізніше.

Навчальні плани вищих навчальних закладів США формуються як перелік обов'язкових та елективних навчальних курсів, у послідовності вивчення яких допускаються певні варіації. Навчальний курс — це цикл лекцій, семінарських і лабораторних занять, розрахований на один навчальний період (семестр, триместр або навчальний рік), залежно від прийнятого в певному закладі розподілу навчального року. Наприкінці навчального періоду з кожного курсу проводиться іспит. У разі його успішного складання студент не лише отримує оцінку, але й певну кількість так званих «кредитів» (залікових одиниць), заздалегідь установлених для даного курсу.

Отже, завдання навчання формально полягає у необхідності набрати сумарну кількість залікових одиниць не нижчу, ніж встановлена для кожного конкретного вищого навчального закладу кількість. При розподілі

навчального року на два семестри цей показник для більшості американських вищих навчальних закладів становить 120-130 залікових одиниць за весь термін навчання на ступінь бакалавра й близько 180 у разі розподілу навчального року на триместри. Залікові одиниці, які накопичуються та зберігаються, можуть передаватися з одного навчального закладу до іншого, з одного факультету до іншого.

Академічна успішність у вищій школі США оцінюється за допомогою комбінування отриманих кредитів і балів: «А» — «відмінно» (4 бали); «В» — «добре» (3 бали); «С» — «задовільно» (2 бали); «D» — прохідна (1 бал); «E» — незадовільно (0 балів). Так, один кредит із оцінкою «відмінно» оцінюється в 4 бали, з оцінкою «добре» — в 3 бали тощо. Отже, можна одержати число кредитів, помножених на число присуджених їм одиниць, унаслідок чого виходить загальна кількість балів кожного студента за один рік і за весь період навчання.

Тема 4. Вища освіта Франції

Система сучасної освіти Франції вважається однією з найбільш привабливих для багатьох країн у силу своєї ефективності, що доведено багатьма роками її існування.

Детально описати французькі вищі заклади освіти – непросте завдання, бо кількість їх видів набагато більше, ніж в інших країнах. У довідниках Європейського Союзу вказуються адреси однієї тисячі вісімсот семи десяти семи вищих закладів освіти. Це пояснюється тим, що в переліку зазначено заклади, які в інших країнах входять до системи середньої освіти, наприклад, багато сотень шкіл та училищ професійного навчання (технічні, медсестер тощо) переважно з дворічними програмами.

До «справжньої» вищої освіти зі вступом після отримання повної середньої належать 78 університетів (73 з яких державні). Система вищої освіти Франції – бінарна (система, яка складається з 2 частин).

Державні університети поглинають майже дві третини студентів країни, і майже кожний з них – великий заклад з десятком і більше тисяч

студентів, що має адміністративну та наукову ради, раду викладачів, якими керує президент, якого на п'ять років обирають ці три ради.

Університети є об'єднанням «одиниць (відділень) підготовки та пошуків» з основних дисциплін на чолі з обраними директорами, а також більш звичних нам інститутів і шкіл (технологічних, політичних чи юридичних студій, професіоналізованих, підготовки вчителів, загальної адміністрації чи менеджменту, туризму, зв'язку, преси, соціального й економічного розвитку, міжнародних відносин і багато інших).

Цікавою особливістю Франції є поширеність «вільних слухачів» - дорослих осіб, які за символічну плату (за користування бібліотеками, лабораторіями тощо) можуть відвідувати за власним бажанням академічні програми університетів, але без права складати іспити й отримувати диплом про вищу освіту. Навчальний процес у ВНЗ Франції заснований на багатоступеневій системі.

Структура багатоступеневої освіти у Франції

Цикли навчання	Терміни навчання (роки)	Присуджуваний ступінь
Перший	2	Диплом про загальну університетську освіту
Другий	1	«Ліценціат»
	1	«Метріз» (магістратура)
Третій	1	Диплом про вищу спеціалізовану освіту
		Диплом поглибленої підготовки
Четвертий	2-4	Докторантура

Навчання у ВНЗ організовується за трьома циклами. Перший цикл триває 2 роки – це початковий етап вищої освіти, на якому здійснюється загальнонаукова підготовка. Після закінчення циклу видається диплом про загальну університетську освіту із вказівкою відповідної області знань. Такі документи, незважаючи на назву не є дипломами в загальноприйнятому

розумінні, а є сертифікатами, які підтверджують проходження початкового 2-річного етапу навчання, що є необхідною умовою для продовження освіти на вищому рівні.

Студенти, які успішно закінчили перший етап університетської освіти, приймаються на другий цикл. Другий цикл є циклом поглиблення і фахової підготовки й поділяється на дві стадії з наданням диплома «ліценціата» та «метріза», у яких вказується назва спеціальності. Диплом кожного з цих рівнів розглядається як диплом про закінчену вищу освіту тривалістю 3 та 4 роки відповідно й під час працевлаштування надає право на службову посаду визначеного рівня.

Залежно від обраної спеціальності та типу навчального закладу на другому циклі підготовка має переважно загально фундаментальний характер або поєднує фундаментальну та професійну складові з перевагою першої. Однак, в останнє десятиріччя було відкрито безліч нових напрямів підготовки, особливо із сучасних прикладних розділів науки (інформатика, електроніка, прикладна економіка та менеджмент тощо), в яких професійна складова посідає дедалі важливіше місце.

Третій цикл вищої університетської освіти призначений для спеціалізації та залучення до науково-дослідної діяльності. Приймаються на цей цикл особи, які мають ступінь «метріз» з відповідної спеціальності. Навчання протягом одного року завершується одержанням «диплома про вищу спеціалізовану освіту», у разі вибору програми спеціалізації, або «диплома поглибленої підготовки», якщо програма має дослідницький характер. Обидва дипломи, для отримання яких потрібно загалом 5 років підготовки, є дипломами про вищу університетську освіту третього циклу.

Для навчання з метою здобуття ступеня «доктор» зазвичай приймаються особи з дипломами поглибленої підготовки. Вони протягом 2-4 років зобов'язані виконати кваліфікаційні вимоги: скласти теоретичні екзамени спеціальності, провести наукове дослідження з обраної теми, написати та захистити дисертацію.

Академічний рік складається з двох семестрів (з вересня по червень). Заняття проводять у традиційний спосіб, але акцент робиться на самостійній роботі студентів. Фахові дисципліни завершуються іспитами. У навчальному процесі під час проведення атестації й іспитів застосовуються якісна та кількісна (20-бальна) система оцінювання знань, яка має такі кількісні й якісні означення: 18-20 - «відмінно»; 16-18 - «дуже добре»; 14-16 - «добре», 13-14 - «досить добре»; 11-13 - «задовільно»; 8-11 - «прохідна оцінка»; нижче 8 - «незадовільно». При цьому мінімальним прохідним балом вважається оцінка 8 з 20.

Кваліфікаційна система вищих закладів освіти Франції досить складна. Усі види кваліфікацій розподіляються на дві групи, що пов'язані з коротко- та довгостроковим навчанням.

«КОРОТКІ» ПРОГРАМИ тривають переважно два, зрідка - три роки і закінчуються присвоєнням професійних кваліфікацій, які надають право праці у промисловості, торгівлі й у секторі послуг. Цей напрям вищої освіти вибирають 30 % усіх випускників шкіл. Є чотири головних види програм короткого навчання:

- програми університетських технологічних інститутів (IUT) у 19-ти окремих профілях (дисциплінах) із тривалістю два роки та присудженням університетського диплома з технології, що дає змогу потрапити на керівні посади нижчого й середнього рівня;

- програми секцій вищих техніків, що тривають переважно два роки та надаються в частині ліцеїв з післясередніми професійними програмами, з присудженням диплома вищого техніка;

- наступним варіантом короткої університетської є дворічна й високоспеціалізована програма, що завершується дипломом про університетську наукову та технологічну освіту, який також виводить на ринок праці й сервіс чи індустрію;

триваліші (до чотирьох років включно) програми підготовки санітарного й іншого медичного персоналу нижчої та середньої кваліфікації

у спеціалізованих школах системи міністерства охорони здоров'я.

«ДОВГІ» ПРОГРАМИ пропонують університети чи інші вищі заклади освіти високого рівня. На них ідуть 68 % випускників шкіл.

Цю групу закладів можна класифікувати так: а) університети; б) інститути політичних студій; в) вищі школи кількох типів; г) вищі нормальні школи; д) школи мистецтва й архітектури.

Викладачі поділяються на три категорії: професори (еквівалент наших професорів і доцентів), лектори й асистенти. Хоч середня зарплата викладацького персоналу нижча, ніж у колег з аналогічними дипломами у промисловості, цей вид праці є привабливим через помірні навчальні навантаження в поєднанні з високим рівнем академічної свободи та соціальної захищеності. Прийом конкурсний, бо кількість претендентів перевищує кількість вакантних місць. Закон визначає тривалість робочого тижня викладача у 39 годин. За рік має набратися 128 год. лекцій або 192 год. семінарських занять чи 228 год. керування лабораторними роботами.

(Французькі університети завжди відрізнялися своєю демократичністю, саме тому дорога до вищої освіти у Франції відкрита всім: як французам, так і іноземцям. Для вступу до ВНЗ потрібний лише документ, який дає право на вищу освіту в країні мешкання. У разі українських студентів – це атестат про закінчення 11 класів середньої школи. Стати студентом французького університету можна відразу ж після закінчення школи Також важливим моментом є те, що для вступу до університету не потрібно складати іспитів. Основною вимогою, крім атестата про повну середню освіту, є знання французької мови).

2. Російська Федерація. Перші школи в Росії датуються X-XI ст. (Псков і Новгород). Лише 1687 р. в Москві з'явився перший заклад вищої освіти — Слов'яно-греко-латинська академія. Московський університет було засновано зусиллями М. Ломоносова у 1755 р. Централізовану багаторівневу систему освіти в Росії було створено у XIX ст. Її реформування та розширення припало на другу половину XIX – початок XX ст., коли в різних містах

Російської імперії з'явилося понад 100 класичних і технічних університетів, закладів інших профілів (військових і педагогічних інститутів тощо). За радянських часів ступеневу освіту було скасовано.

У Росії кількість вищих навчальних закладів перевищує 900, з них державних – понад дві третини (541 цивільний і 89 військових ВНЗ). Загальна кількість студентів у Росії перевищила 3 млн з навчанням за 89 напрямками і понад 400 спеціальностями. Практично сформована триступенева структура вищої освіти, відбувся перерозподіл потоків студентів зі зростанням їх кількості на економічних і більшій частині гуманітарних спеціальностей.

Після розпаду СРСР правову базу вищої освіти Російської Федерації заклав Закон «Про освіту» (1996 р.) та декілька президентських указів. Із середини 1990-х рр. реалізуються декілька проектів, які мають на меті обмін між російськими та західноєвропейськими вищими навчальними закладами. У 2002 р. Міносвіти РФ запропонував вищим навчальним закладам методику обліку трудомісткості навчального навантаження виражену в залікових одиницях.

Навчальний рік у вищій школі поділяється на два семестри (в деяких закладах – на триместри). Тижневе навантаження на студента — 52-54 години, з яких до 24 відведено на аудиторні заняття, серед яких домінують лекції. Крім лекцій, використовуються активніші форми занять - різні види семінарів, практичні та лабораторні роботи, практика на виробництві тощо. Для самостійної роботи студенти мають мало засобів і можливостей, оскільки сучасний обсяг державного бюджету є недостатнім. Для фінансування вищої освіти застосовуються методи самофінансування за рахунок прийому частини студентів із оплатою за навчання, залучення коштів приватних структур і спонсорів, отримання закордонної допомоги.

Вивчення важливих дисциплін закінчується екзаменом чи певним видом тестування. Система оцінювання така: найвища оцінка («відмінно») — 5, 4 «добре», 3 - «задовільно» (достатня оцінка для зарахування дисципліни),

2- «незадовільно» (за такої оцінки не можна продовжувати навчання). Менш істотні дисципліни можуть оцінюватися за двобальною шкалою: «зараховано» (викладач вважає, що студент загалом виконав вимоги) і «незараховано» (робота студента незадовільна, предмет необхідно повторити чи вивчити самостійно). Започатковано експерименти з рейтинговим оцінюванням і модульними навчальними планами.

Радянська однолінійна структура навчання у вищих навчальних закладах передбачала студії впродовж 5 років (6 - для медичних спеціальностей) без проміжних стадій, державні іспити, написання та захист дипломної роботи з отриманням (у разі успіху) документа з назвою «диплом спеціаліста», який мав академічний (давав право вступу на докторські студії), і професійний кваліфікаційний зміст (дозволяв виконувати певну роботу). Нині 5-річні програми підготовки спеціалістів залишаються перехідною формою організації навчання у вищих навчальних закладах.

Нова ступенева структура, запроваджена вже половиною вищих навчальних закладів, передбачає дворічну базову вищу освіту (30% часу на природничі дисципліни та математику, 25% — на гуманітарні) з отриманням проміжного сертифіката про неповну вищу освіту та можливістю часткової зміни напрямку навчання, на другому циклі тривалістю 2 роки й отриманням кваліфікації «балавр». Якщо кількість дисциплін зі спеціалізації більше, то присвоюється кваліфікація «спеціаліст».

Кращі студенти можуть продовжити навчання і стати магістрами (тривалість вищої освіти — не менше 6 років), що відкриє їм шлях до докторських студій, або отримати кваліфікацію «спеціаліста з розширеною освітою» (тривалість навчання 5 і більше років).

Заключний етап російської освіти (аспірантура) триває 2-3 роки під наглядом наукового керівника і передбачає виконання самостійних досліджень, написання та захист дисертаційної роботи визначеного рівня й обсягу. Триває дискусія щодо доцільності збереження старого звання «кандидат наук» або переходу на міжнародне — «доктор філософії» (PhD).

Триваліша наукова робота та узагальнення її результатів у більшій за обсягом дисертації зі складнішою процедурою захисту ведеться для здобуття найвищого наукового звання «доктор наук» із широкими правами на особисту автономію досліджень та отримання вищих посад у науковій ієрархії.

Професорського-викладацький загал вищих навчальних закладів Росії складається з чотирьох категорій викладачів: професорів, доцентів, старших викладачів, асистентів. Для отримання вченого звання «професор» і відповідного диплома необхідно мати науковий ступінь «доктор наук» (іноді як виняток за наявності визнаного наукового доробку та тривалого успішного викладання достатньо диплома кандидата наук). Професор має право керувати кафедрою чи напрямом наукових досліджень і викладати певний профільюючий навчальний курс (дисципліну). Доцент-кандидат наук має читати лекції та керувати науковою роботою. Старший викладач має право читати лекції і проводити інші види занять. Асистент для читання лекцій мусить отримувати дозвіл керівництва факультету. Усі викладацькі посади заміщуються за конкурсом. Останнім часом відбуваються експерименти щодо контрактного зарахування. Аудиторне навчальне навантаження викладачів у Росії значно перевищує стандарти розвинених країн, коливаючись від 200-300 годин для професорів до 800-900 для асистентів.

Закінчення загальної середньої школи (11 років навчання) надає кваліфікацію «атестат зрілості», професійно-технічної (12 років навчання від його початку) – диплом техника чи молодшого спеціаліста. Обидва дають право до вступу у ВНЗ.

Стара 5-річна вища освіта надавала лише подвійну за змістом кваліфікацію «дипломованого спеціаліста», вище якої були вже ступені (звання) «кандидата» та «доктора наук». Нова структура передбачає чотири заключні кваліфікації за зростанням запланованої для їх отримання тривалості навчання післясередньої школи: бакалавр (4 роки), магістр (5-6),

доктор філософії (8-9), доктор наук (понад 12 років). Вищі навчальні заклади можуть пропонувати і програми підготовки «спеціалістів-двох рівнів: 4 роки (спеціаліст), 5 і більше - спеціаліст із розширеною освітою.

3. Система вищої освіти Японії

За рівнем економічного розвитку Японія посідає друге місце в капіталістичному світі (після США). На її частку припадає понад 10% світового валового національного продукту. Японці визнають тісний взаємозв'язок між економічним ростом і загальним рівнем освіченості населення. Слід зазначити, що освіта в Японії — це культ, підтримуваний людиною, суспільством і державою. З дитинства японці постійно й інтенсивно навчаються. Спочатку — щоб потрапити до престижної школи, згодом — щоб пройти за конкурсом до найкращого університету, потім — щоб потрапити на роботу в шановану та процвітаючу корпорацію. Прийнятий у Японії принцип «довічного найму» дає людині право лише на одну спробу посісти гідне місце в суспільстві. Добротна освіта вважається гарантією того, що ця спроба виявиться вдалою.

Перші заклади освіти японські вчені відносять до VIII ст, Академію для підготовки вищих державних службовців було створено ще у далекому 1633 р. у Токію, а Указ про впровадження триступеневої освіти вийшов у 1872 р. Однак, перехід від елітарної до масової освіти відбувся в Японії після її поразки у Другій світовій війні, коли всі зусилля нації були спрямовані на розбудову країни. В основу було покладено американську модель освіти, яку японці суттєво модифікували згідно власних досягнень і традицій. У 1960-х роках кількість студентів збільшилася у 7 разів, досягши нен 1,5 млн, а обсяг докторських студій — у 215 разів. Японські вчені проходили стажування у наукових лабораторіях вищих навчальних і наукових закладів більшості розвинутих країн. Вагому роль відіграло і те, що уряд створив досить прийнятні умови для розвитку недержавного сектору вищої освіти. Надзвичайно стрімкі економічні та технологічні зміни поставили

настільки високі вимоги до системи освіти, що японці були змушені

постійно її модифікувати, відкриваючи нові типи навчальних закладів і вдосконалюючи програми і методи навчання. Стала звичною повна середня освіта тривалістю 12 років для всіх; постійно зростає відсоток молоді, яка навчається в закладах університетського рівня. Вища освіта в Японії вважається обов'язковою і вона ніби злита із системою професійної освіти.

Серед вищих навчальних закладів розрізняють чотири головні види освітніх установ: університети повного циклу (4 роки); університети прискореного циклу (2 роки); професійні коледжі; технічні інститути. У країні налічується близько 600 університетів, у тому числі 425 приватних. Загальна кількість студентів перевищує 2,5 млн осіб. Найпрестижнішими державними університетами є Токійський (заснований у 1877 р.), університет у м. Кіото (1897 р.) й університет в м. Осако (1931 р.). За ними в рейтингу йдуть університети в містах Хоккадо й Тохоку, Серед приватних найвідоміші університети в містах Тюо, Нихон, Васеда, Мейдзі, Токайя та Кансайський університет у м. Осако.

Віддавна університети в Японії були комплексами, до складу яких входили заклади всіх рівнів освіти, — від дитячого садка до технологічних коледжів, випускники яких мають суттєві переваги під час вступу до університетів. Отримані у молодших і технологічних коледжах упродовж 2-3-річної програми кредити зараховуються в закладах університетського рівня.

Окрім десятків класичних університетів, у Японії функціонує багато інших: педагогчні, технічні, економічні, сільськогосподарські, незвичні для нас буддійські, жіночі, християнські та інші. Є також значна кількість «карликових» вищих навчальних закладів, які налічують 200-300 студентів на 1-2 факультетах.

Систему післясередньої освіти доповнюють понад 1 500 спеціалізованих (професійних) шкіл із однорічними програмами для підготовки до роботи на достатньо складному японському ринку праці.

У Японії запроваджено «американську» трьохступеневу систему

підготовки спеціалістів. Характерною рисою організації навчального процесу в японських університетах є чіткий розподіл на загальнонаукові та спеціальні дисципліни. За перші 2 роки всі студенти одержують загальноосвітню підготовку, вивчаючи загальнонаукові дисципліни — історію, філософію, літературу, суспільствознавство, іноземні мови, а також, слухаючи спецкурси зі своєї майбутньої спеціальності. У цей період студенти отримують можливість глибше пізнати суть обраної спеціальності, а викладачі — переконатися в правильності вибору студента, визначити його науковий потенціал. Теоретично після закінчення загальнонаукового циклу студент може змінити спеціалізацію і навіть факультет. Однак, насправді такі випадки вкрай рідкісні й можливі лише в межах одного факультету, а ініціатором виступає адміністрація, а не студент. За останні 2 роки студенти вивчають обрану ними спеціальність.

Терміни навчання у всіх університетах стандартизовані. Базовий курс вищої освіти становить 4 роки за всіма основними напрямками навчання та спеціальностями. Медики, стоматологи та ветеринари навчаються на 2 роки довше. Після закінчення базового курсу присуджується ступінь «бакалавр». Формально студент має право перебувати у вищому навчальному закладі 8 років, тобто відрахування недбайливих студентів майже не практикується.

Навчальний рік у японських вищих навчальних закладах розпочинається у квітні та завершується в березні. У більшості університетів навчальний процес організовується за семестровими циклами. В університетах застосовується система залікових одиниць, якими оцінюється обсяг навчального курсу, виходячи з кількості годин, затрачених щотижня протягом семестру в аудиторіях. Кількість залікових одиниць, необхідних для одержання ступеня «бакалавр», коливається від 124 до 150. Застосовується 100-бальна рейтингова система оцінювання: 100-80 балів — відмінно (оцінюється літерою А), 79-70 – добре (В), 69-60 — задовільно (С), 59-0 — незадовільно (D).

Випускники вищих навчальних закладів, які виявили здатність до

дослідницької роботи, можуть продовжити навчання, щоб здобути ступінь «магістр», яке триває 2 роки. Ступінь «доктор філософії» вимагає вже 3 років навчання для тих, хто має ступінь «магістр», і не менше 5 років для бакалаврів.

Програма на ступінь «магістр» передбачає поглиблену наукову та професійну спеціалізацію. Після 2-річного навчання за програмою, яка оцінюється в 30 залікових одиниць, складання випускних іспитів і захисту тез (дисертації) випускнику аспірантури присуджується ступінь «магістр». Трирічні докторські програми складаються з навчального курсу обсягом 50 залікових одиниць, випускного іспиту та захисту дисертації на основі індивідуальних досліджень.

Випускник японського університету чи технічного вищого навчального закладу продовжує навчатися ще декілька місяців на робочому місці. І надалі самоосвіта не припиняється, оскільки Національний центр створення тестів забезпечує всіх роботодавців необхідними комплектами тестів з метою проведення регулярних «контрольних» для перевірки професійного зростання працівників.

Крім студентів, аспірантів і докторантів, у японських вузах є вільні слухачі, студенти, що переведені з інших навчальних закладів, студенти-дослідники та колегіальні дослідники. Вільні слухачі зараховуються на базовий курс або до аспірантури для вивчення одного або низки курсів.

Студенти, переведені з японських або закордонних вищих навчальних закладів зараховуються для відвідування однієї або більше лекцій або для отримання наукового керівництва в аспірантурі чи докторантурі (із зарахуванням раніше отриманих залікових одиниць). Студенти-дослідники вступають до аспірантури терміном на рік і більше для вивчення певної наукової теми під керівництвом професора університету, однак, академічні ступені їм не присуджуються. Нарешті, колегіальними дослідниками називають викладачів, учителів, науковців та інших фахівців, котрі виявили бажання проводити дослідницькі роботи під керівництвом професора

певного університету.

У країні досягла широкого розповсюдження система підвищення кваліфікації (безперервне навчання). Так, випускники вищих навчальних закладів продовжують навчання в корпораціях, які прийняли їх на роботу. Система «довічного найму» передбачає, що людина працює в одній компанії до 55-60 років. Під час відбору претендентів ураховується рейтинг їхнього вищого навчального закладу, а також результати тестування (визначення ступеня загальної підготовки та культури, засвоєння гуманітарних і технічних знань тощо). Кращі претенденти проходять співбесіду, під час якої оцінюються їхні особисті якості (комунікабельність, готовність до компромісів, честлюбство, обов'язковості тощо).

Японія через закритість свого суспільства та складності мови ніколи не була серед світових лідерів із залучення іноземних студентів. Однак, політика інтернаціоналізації вищої освіти, яка реалізується в Японії з 1983 р., приносить свої плоди. Японські вищі навчальні заклади залучають молодь переважно із сусідніх азіатських країн. Серед іноземних студентів лідирують громадяни Китаю, Тайваню та Кореї. Однак, долучитися до великої японської культури й осягнути нюанси національної системи управління приїздять і люди з розвинених країн Заходу. Наприклад, американських студентів налічується приблизно 1 000 осіб.

До роботи в японських університетах та інших вищих навчальних закладах залучаються викладачі, дослідники та фахівці із закордонних країн. Наприклад, понад 10 років тому було прийнято закон, який дозволяє іноземним фахівцям обіймати штатні посади в японських вищих навчальних закладах. Із 1987 р. функціонує програма обміну викладачами ЛЕТ (Japan Exchange Teaching Program), за якої близько тисячі викладачів англійської мови приїздять щороку до Японії.

Вища освіта Китаю

Сучасна система освіти Китаю має низку специфічних рис порівняно із закордонними аналогами. Китай є країною з високим і швидко зростаючим

рівнем писемності населення, у тому числі селянського. Закони Китаю надають право на здобуття освіти кожній людині, у тому числу представникам національних меншин, дітям, жінкам та інвалідам.

Особливістю Китаю є значна перевага в програмах вищої освіти природничо-технічних і прикладних дисциплін (близько 60% студентських місць, проти 14% у США, 18% у Голландії, 22 у Таїланді, 26% у Японії). Як видно, гуманітарії – досить мала частина студентства. Деякі вбачають у цьому небажання керівництва країни збільшувати прошарок молодих громадян із гуманітарною освітою, які нерідко являються становлять загрозу соціально-політичній стабільності.

У країні існує мережа недержавних ВНЗ, які отримали право самим обирати навчальні посібники та визначати набір спеціальностей. Їхні навчальні програми орієнтовані на нагальні потреби місцевої економіки.

Із кінця 90 років характерною рисою системи вищої освіти Китаю стали модернізація та пристосування до загальної політики, здійснюваної у країні та у світі. Ключовим стрижнем трансформацій у системі освіти має стати підвищення ефективності роботи ВНЗ. Так, Міністерство освіти ліквідувало вікові обмеження для абітурієнтів. Можна навчатися одночасно у декількох навчальних закладах. Було взято курс на укрупнення ВНЗ. Так, лише у 1990 р. 290 ВНЗ було об'єднано у 122.

У 1998 р. китайський уряд запропонував ВНЗ «Програму заохочення провідних учених» з метою залучення кращих зарубіжних і китайських молодих вчених до участі у запровадженні передових освітніх технологій у систему вищої освіти країни.

У ВНЗ Китаю навчається понад 3 млн. студентів. Термін навчання 4-5 років. Кількість університетів та інших ВНЗ становить 1000. За останні 29 років учені ступені в країні здобули понад 300 тис. кандидатів та 20 тис. докторів наук. Коли з 1990 року було введено багатоступеневу підготовку на базі бакалаврських і магістерських кваліфікацій, то підготовка аспірантів стала підрозділятися на два цикли: підготовка спеціалістів із ученем

ступенем магістр (2-3 роки навчання) та підготовка спеціалістів із ученим ступенем доктор – (термін навчання 3 роки).

Тема 5. «Європейська кредитно-трансфертна система (ECTS)»

1. Загальна характеристика ECTS.
2. Кредити ECTS.

Входження України до єдиного європейського та світового освітнього простору не можливе без запровадження такого багатоцільового механізму, як європейська кредитно-трансферна й акумулююча система ECTS. Ця система запроваджується на інституціональному, регіональному, національному та європейському рівнях і є однією з ключових вимог Болонської декларації 1999 року. Окремі вищі навчальні заклади України мають досить вагомий напрацювання щодо запровадження елементів ECTS, зокрема з модульно-рейтингової системи оцінювання знань студентів. Нагальною потребою є розширення запровадження елементів ECTS за рахунок введення кредитно-модульної системи формування навчальних програм; посилення ролі самостійної роботи студентів і змін педагогічних методик, запровадження активних методів і сучасних інформаційних технологій навчання.

В умовах запровадження в систему вищої освіти України зарубіжного досвіду, насамперед визначеного Болонською конвенцією, є актуальним вивчення цього досвіду та його всебічний аналіз. Саме на це було спрямовано наукові розвідки таких вітчизняних дослідників, як А. Глузман, О. Локшина, Л. Пуховська та інших. Проблема знайшла відображення у численних публікаціях Я. Болубаша, М. Дмитриченко, М. Степка та інших.

Європейську систему трансферу кредитів в (ECTS) було розроблено в експериментальному проекті, організованому в межах програми “Еразмус” як засіб поліпшення визнання освіти для навчання за кордоном. Основні елементи ECTS на практиці перевіряли в експериментальному проекті 145 європейських університетів з усіх держав-членів та країн Європейської економічної зони.

Основною метою запровадження навчальної системи ECTS є створення європейського простору вищої освіти як засобу підвищення мобільності та працевлаштування студентів. Тому, приймаючи основні вимоги Болонського процесу (єдиний додаток до диплома; двоступеневість освіти: бакалавр, магістр; система кредитів; якість освіти; усунення перешкод для вільного пересування студентів і викладачів), переконуємося, що кожна країна має можливість поглиблювати ці вимоги, залишаючись неповторною, унікальною в єдиному освітньому просторі.

На думку науковців і практиків, для переходу на кредитно-модульну систему організації навчально-виховного процесу і підготовки фахівців у ВНЗ потрібно реалізувати такі заходи: порівняти навчальні плани вищих закладів освіти України з навчальними планами країн Болонського процесу й узгодити їх інваріантні частини (до 70%); централізовано затвердити єдині терміни аудиторного навчання у вищих навчальних закладах протягом 36 тижнів щорічно: I семестр – з 1.09 по 29.12 (17 тижнів), II семестр – з 25.01 по 6.06 (19 тижнів); використовуючи можливості дидактичної інтеграції, зменшити кількість різних навчальних дисциплін до п'яти для кожного курсу й розмежувати поняття навчального предмета і дисципліни: дисципліна складається з окремих автономних предметів; централізовано для кожного напрямку підготовки затвердити інваріантну частину навчальних планів і програм, а також концепцію формування навчальними закладами варіативної частини програми; уніфікувати поняття дидактичного кредиту, виходячи з європейських вимог (1 кредит = 24 год.); конкретизувати державний стандарт вищої освіти, визначивши структуру елементів знань для повного засвоєння навчального предмета, дисципліни, курсу і ступеня підготовки; організувати конкурси з написання інтегрованих навчальних підручників за модульним принципом та структурованими знаннями, а також матеріалів для контрольних зрізів; укласти перехідні структурно-логічні схеми – викладання навчальних дисциплін у кредитних вимірах, за модульним принципом; узгодити зміст освіти у середній та вищій школах, враховуючи

перевантаження навчальних планів, програм та підручників, що негативно позначається на психічному здоров'ї суб'єктів навчального процесу; узгодити критерії оцінювання досягнень студентів у процесі поточного контролю; розширити співпрацю із закордонними навчальними закладами в галузі навчання і наукових досліджень. Використання ECTS є добровільним і базується на взаємній довірі та переконанні щодо якості навчальної роботи освітніх закладів-партнерів. Основними вимогами до застосування норм і механізмів ECTS є: призначення координатора ECTS від навчального закладу; призначення координаторів ECTS з числа працівників кафедр (факультетів) за дисциплінами на всіх факультетах, що мають намір користуватися ECTS; призначення кредитів ECTS для елементів навчального плану; випуск інформаційного пакета щодо всіх навчальних предметів/дисциплін, у яких ECTS буде використовуватися рідною мовою та однією з мов країн ЄС; використання форм заяв для студентів, перелік оцінок дисциплін і навчальних контрактів. Досвід роботи окремих вищих навчальних закладів показав, що система ECTS забезпечує прозорість через такі засоби:

- 1) кредити ECTS, які є числовим еквівалентом оцінки, що призначається елементам навчального плану, щоб окреслити обсяг навчального навантаження студентів, необхідний для завершення навчання ;
- 2) інформаційний пакет, який дає письмову інформацію студентам і працівникам про навчальні заклади, факультети, організації і структуру навчання та елементи навчального плану;
- 3) перелік оцінок з предметів, який показує здобутки студентів у навчанні , що є всебічним і загальнозрозумілим і може легко передаватися від одного навчального закладу до іншого;
- 4) навчальний контракт навчальної програми, за якою будуть навчатися, і кредитів ECTS, які будуть присвоюватися за успішне її закінчення, є обов'язковим як для місцевого і закордонного закладів, так і для студентів.

За будь-яких принципів організації навчального процесу саме системі оцінювання знань належить важлива роль у забезпеченні високої якості освіти та формуванні конкурентоспроможних фахівців. Головне завдання –

як досягти найбільш об'єктивного оцінювання, як зробити, щоб оцінювання виконувало властиві йому функції і насамперед дві головні – контролюючу й мотивуючу. На практиці немає ідеальних систем оцінювання, а кожна з них, що використовується, має свої сильні і слабкі сторони. Особливості використання системи ECTS полягають в тому, що оцінка результатів роботи студента розглядається як системний процес: збору достатніх, об'єктивних і надійних доказів знань студента, його розуміння, продемонстрованих навичок і професіоналізму щодо виконання завдань, обов'язків і відповідальності; винесення висновку про те, що доказ співвідноситься з критеріями, зазначеними у Стандарті вищої освіти. Метою оцінки якості є забезпечення незалежної оцінки ефективності заходів для забезпечення Стандартів вищої освіти на всіх рівнях навчання, підготовки, проведення іспитів і оцінки. Виникає складна проблема уніфікації не лише шкали оцінювання, а й визначення єдиних критеріїв оцінювання. Шкала оцінювання ECTS не базується на припущенні про будь-який розподіл студентських оцінок, вона базується на визначенні досконалості. Визначення системою ECTS досконалості та остаточної оцінки створено для полегшення перезарахування, але не для заміни та створення плутанини в оцінках, виставлених у закладі, де навчається студент. Важливим, на наш погляд, є розподіл балів для виставлення оцінок. Розподіл балів курсу може змінюватися щороку, також можуть бути відмінності між кількісним та якісним ступенем занять. Чим більше наближення закладу до єдиного критерію між своїми балами та шкалою оцінювання системи ECTS, тим легше відбудеться процес оцінювання;

Оцінки системи ECTS від "А" до "Е" присвоюються за умови складання заліку, і оцінки від "FX" до "F" присвоюються у випадку його нескладання; відмінність між "FX" та "F" сприятиме визначенню майбутнього навчального плану для деяких не дуже успішних студентів.

Європейська система перезарахування кредитів (ECTS) розвивається і вдосконалюється. Основні її недоліки – це неузгодженість навчальних планів

і програм, слабка кореляція між національними освітніми системами, різні вимоги до освітніх стандартів та їх оцінювання. Тому система ECTS нині трансформується у всеєвропейську систему нагромадження і зарахування кредитів (ЄСПК), де всі навчальні програми виражаються у кредитах і визначає “номінальний загальний час навчання”, тобто середня кількість годин, яку студент може прослухати, щоб досягти певного результату навчання, і таким чином успішно здобути кредити. Крім того, у системі ЄСПК кредити даються лише за успішні досягнення в навчанні. Тобто у кредитному процесі поєднується два підходи: “час, необхідний для складання кредиту, і рівень компетентності для зарахування кредиту”.

Кредити ECTS є кількісним еквівалентом оцінки (від 1 до 60), призначеної для елементів навчального плану, щоб охарактеризувати навчальне навантаження студента, що вимагається для їх завершення. Вони відображають кількість роботи, яку вимагає кожен елемент навчального плану відносно загальної кількості роботи, необхідної для завершення повного року академічного навчання у закладі, тобто лекції, практична робота, семінари, консультації, виробнича практика, самостійна робота – в бібліотеці чи вдома – і екзамени чи інші види діяльності, пов'язані з оцінюванням, ECTS, а отже, базується на повному навантаженні студента, не обмежується лише аудиторними годинами. У ECTS 60 кредитів становить навчальне навантаження на один навчальний рік, і, як правило – 30 кредитів на семестр. Кредити ECTS – це відносне, а не абсолютне мірило навчального навантаження студента. Вони лише визначають, яку частину загального річного навчального навантаження займає один елемент навчального плану в закладі чи на факультеті, який призначає кредити.

Аналіз літературних джерел підтверджує факт відмінностей у підходах до поняття кредиту в європейській та американській системах вищої освіти. Якщо в європейських країнах кредит – це величина повного навчального навантаження студента (аудиторна, самостійна робота, консультації, екзамени тощо), то у США в кредитах визначається лише

аудиторне навчання, причому воно прив'язується до тижневого розрахунку. Тобто кількість кредитних годин (кредитів) присвоюється навчальній дисципліні з урахуванням 15 тижнів навчання в кожному семестрі. Виокремлення в середньому трьох кредитів на тиждень на навчальний предмет, тобто 3 астрономічні години та аудиторні заняття (разом зі самостійною роботою студента – 8 год.), уможлиблює оптимальне керівництво процесом засвоєння знань з навчальної дисципліни й досягнення максимальних результатів навчання. Завдяки жорстким вимогам до самостійної роботи студентів (обов'язковість щоденної самостійної праці, опосередковане керівництво нею професорами, добре продумана система поточного, рубіжного й підсумкового комп'ютерного контролю тощо), визначена кількість кредитів з навчальної дисципліни на аудиторну роботу фактично інтегрує її із самостійною роботою студентів. Тому на трикредитну навчальну дисципліну реально відводиться 8 кредитів повного навчального навантаження на тиждень або 120 – протягом семестру. Дещо по-іншому підходять до поняття кредиту в європейській системі ECTS, у якій на один кредит припадає 25-30 год. повного навчального навантаження студента (аудиторне навчання плюс самостійна робота) і кількість кредитів узгоджується з річним навчальним навантаженням (60 кредитів), а не з тижнями, як в американській системі. Тому протягом семестру за системою ECTS можуть вивчатися навчальні дисципліни з відповідною кількістю виокремлених кредитів, які не залежать від кількості навчальних тижнів у семестрі.

Очевидно, що такий підхід дає змогу різним навчальним закладам встановлювати різні співвідношення між аудиторним навчанням і самостійною роботою студентів у межах виокремлених кредитів на навчальну дисципліну. Це значно збільшує творчі можливості навчальних закладів у виборі найефективніших форм і методів організації якісного навчання, зокрема, виборі оптимальних часових співвідношень між аудиторним і позааудиторним навчанням студентів. На наш погляд, не варто

механічно переносити американську модель щодо фіксованого співвідношення між аудиторним та самостійним навчанням студентів, оскільки це співвідношення залежить від кількох факторів, зокрема: рівня навчально-методичного забезпечення, комп'ютеризації навчального закладу; складності навчальних дисциплін; наприклад, якщо для соціально-гуманітарних дисциплін можна зменшувати до певної межі час на аудиторне навчання, збільшуючи час самостійної роботи, то для математичних – співвідношення між аудиторним і самостійним навчанням має бути значно більшим; психологічної готовності студентів до щоденної самостійної навчальної праці; системи державних соціально-економічних мотивів до здобуття освіти високої якості.

Отже, система ECTS-ЄСПК кредит – це нова міра навчального навантаження студента. У системі ECTS-ЄСПК акценти робляться на виокремленні достатньої кількості часу (в кредитах), щоб середньостатистичний студент зумів засвоїти навчальну дисципліну. На думку П. Сікорського, дуже важливо, що в європейських країнах навчальне навантаження студента визнається вирішальним фактором під час визначення кредитів для дисципліни, і кредит стає одним з основних механізмів розв'язання суперечності між кількістю елементів знань, які студент повинен засвоїти, і кількістю елементів знань, що студент спроможний вивчити. На цьому шляху велике значення матимуть ті знання, які студент засвоїв до вступу в університет, рівень інтелектуального розвитку, ефективність організації навчального процесу в університеті, а також стан здоров'я студента .

Очікуваними соціальними, економічними та іншими наслідками запровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу можуть бути: інтенсифікація навчального процесу та підвищення якості підготовки фахівців; систематичність засвоєння навчального матеріалу; встановлення зворотного зв'язку з кожним студентом на визначених етапах навчання; контроль та своєчасне коригування навчально-виховного процесу;

підвищення мотивації учасників навчально-виховного процесу, зменшення пропусків навчальних занять; психологічне розвантаження студентів у кінці семестру; підвищення відповідальності студентів за результати навчальної діяльності; максимальне забезпечення потреб особи у виборі освітнього рівня та кваліфікації; скорочення непродуктивного навчального часу у (за рахунок ліквідації екзаменаційних сесій) тощо.

Висновки. Таким чином, прийняття системи двоциклової освіти (доступеневе і післяступеневе навчання); запровадження системи кредитів — системи накопичення кредитів (ECTS) або інших сумісних з нею систем, які здатні забезпечити як диференційно-розрізнявальну, так і функції накопичення; сприяння мобільності студентів і викладачів (усунення перешкод вільному пересуванню студентів і викладачів), забезпечення високоякісних стандартів вищої освіти будуть сприяти європейському підходу до вищої освіти у ВНЗ України. Перспективи подальших пошуків у напрямку дослідження. Вивчення і узагальнення досвіду запровадження європейської системи трансферу кредитів (ECTS) і оцінки якості досягнень студентів у практику діяльності ВНЗ України, визначення позитивних і негативних наслідків.

Тема 6. Принципи, шляхи і засоби адаптації Європейської системи перезарахування кредитів (ECTS) у вищу освіту України.

Сучасна структура вищої освіти в Україні за своєю ідеологією та цілями в основному узгоджена із структурами освіти більшості розвинених країн Європи і світу.

Для входження України до європейського простору вищої освіти потрібно впровадити в системі вищої освіти:

- широкомасштабну довгострокову стратегію системної модернізації всієї системи освіти;
- систему якості освіти, яка відповідає стандартам ЄС, потребам ринкової економіки, внутрішнього розвитку держави та суспільства;

- державний реєстр напрямів підготовки та спеціальностей, відповідно до міжнародної стандартної класифікації освіти (МСКО-96 та 97) і міжнародної стандартної класифікації занять (МСКЗ-88);

- загальноприйняту та порівняльну систему вчених ступенів;

- законодавчо підсилені умови для полегшення працевлаштування українських громадян в Європі та міжнародній конкурентоспроможності системи вищої освіти України;

- систему кредитів на зразок Європейської системи трансферу кредитів (ECTS), як відповідного засобу сприяння більшій мобільності студентів;

- законодавчо підсилені умови задля забезпечення мобільності через усунення перешкод на шляху ефективного використання права на вільне пересування з безпосередньою метою:

- 1) забезпечення студентам доступу до навчальних можливостей, а також до відповідних освітянських послуг;

- 2) забезпечення визнання та зарахування часу, який викладач, дослідник чи член адміністративного персоналу провів у європейському навчальному закладі, проводячи дослідження, викладаючи та виконуючи відповідну до свого фаху роботу, зі збереженням їхніх законних прав;

- 3) сприяння європейському співробітництву щодо забезпечення якості освіти; метою вироблення порівняльних критеріїв та методологій.

На теперішній час нормативні документи Міністерства освіти і науки України містять інформацію, яка:

- у широкому сенсі спрямована на реалізацію градації досвіду та знань;

- подає, що освітньо-кваліфікаційні рівні вищої освіти мають професійну спрямованість і схильність відповідати вимогам ринку праці;

- розкриває положення щодо формування змістових модулів.

Для вищої школи України у контексті Болонського процесу необхідно:

- привести у відповідність вимогам Болонської декларації Закон України “Про вищу освіту” у частині визначення змісту і статусу освітньо-кваліфікаційних рівнів вищої освіти;

- привести до відповідності класифікацію вчених ступенів системи освіти та Переліку кваліфікацій, які використовуються на ринку праці, в тому числі і Європейському;

- визначити витрати навчального часу студента певного актуального рівня розвитку на адекватне вивчення навчального матеріалу у об’ємі модуля, тобто ув’язування навчального модуля з кредитами;

- розробити методику розрахунку педагогічного навантаження викладачів вищої школи в умовах кредитно-модульної системи організації навчального процесу та навчального навантаження студента, а також взаємозв’язок між ними;

- розробити та затвердити нормативно-правові акти щодо регулювання діяльності викладацького персоналу та студентського контингенту вищої школи в умовах кредитно-модульної системи організації навчального процесу;

- розробити та затвердити нормативно-правові акти щодо впровадження тестових технологій об’єктивного педагогічного контролю знань тих, хто навчається.

- розробити та затвердити нормативно-правові акти щодо сертифікації на відповідність, у процесі якої встановлюється рівень компетентності індивіда і його відповідність соціальним ролям, на які він претендує;

- розробити та затвердити нормативно-правові акти щодо селекції індивідів для виконання конкретних соціальних ролей на основі його професійної придатності, здатності і готовності.

Для вищої школи України у контексті Болонського процесу необхідно розробити та законодавчо урегулювати процедуру контролю якості та

акредитації, а також посилення міжнародної конкурентоспроможності випускників вищої школи України.

Політика в області якості вищої освіти, професійної підготовки і сертифікації фахівців спрямовується на досягнення оптимального ступеня упорядкування педагогічної діяльності з обліком особистісних, соціальних, економічних і державних потреб та інтересів акціонерів вищої школи.

Програми якості припускають вичленовування структурно-функціональних властивостей індивіда, професійно важливих якостей фахівця, його спрямованості, інтелектуального розвитку і професійних розумових здібностей, що визначають властивості локального психологічного середовища навчання і впливають на успішність професійного навчання.

Подальші дії для досягнення шести цілей Болонського процесу: прийняття системи легкозрозумілих і адекватних ступенів; прийняття системи двоциклової освіти (доступеневе і післяступеневе навчання); запровадження системи кредитів - системи накопичення кредитів, (ECTS) або інших сумісних з нею систем, які здатні забезпечити як диференційно-розрізнявальну так і функції накопичення; сприяння мобільності студентів і викладачів (усунення перешкод вільному пересуванню студентів і викладачів); забезпечення високоякісних стандартів вищої освіти; сприяння європейському підходу до вищої освіти (впровадження програм, курсів, модулів із «європейським» змістом); навчання протягом усього життя; спільна праця вищих навчальних закладів і студентів як компетентних, активних і конструктивних партнерів у заснуванні та формуванні Європейського простору вищої освіти.

Сьогодні зв'язки України з Європейським Союзом мають неабияке значення. Адже тепер Україна має спільний кордон з ЄС і статус країни-сусідки. Надзвичайно важливі вони і для освітянської та наукової сфери в житті українського суспільства. Водночас освіта і наука України має давні й глибокі міжнародні, зокрема європейські, зв'язки.

Міністерство освіти і науки України та його заклади освіти співпрацюють з Європейським Союзом у рамках Програми трансєвропейського співробітництва в галузі вищої освіти.

Нова політика сусідства є доповненням до відносин між Україною та Європейським Союзом, установлених Угодою про партнерство та співробітництво між Україною та Європейським Союзом.

Союз інвестував у процес реформування національної вищої освіти понад 35 мільйонів євро. Всього здійснено 126 проектів у 40 ВНЗ. Із 2003 року в українських університетах працює ще 14 проектів. За дев'ять років реалізації Програми на конкурс було подано 500 заяв на проекти, які охоплювали понад тисячу вищих навчальних закладів України і країн-членів Євросоюзу.

Міністерство розглядає можливість участі України в таких спільних програмах і проектах Європейського Союзу як “Сократ” — європейська програма освіти, спрямована на розвиток європейського виміру та підвищення якості освіти шляхом заохочення співробітництва між країнами-учасницями; “Леонардо да Вінчі”— програма у сфері професійної освіти і підвищення кваліфікації.

Велику увагу Міністерство освіти і науки приділяє проведенню громадських читань з проблем європейської інтеграції, оскільки вважається, що активна участь громадян України є головною передумовою прискорення євроінтеграційних процесів.

Розвиток транскордонного співробітництва і розширення міждержавних відносин із країнами — членами ЄС і країнами — кандидатами на вступ до ЄС сприятиме впровадженню європейських норм і стандартів у освіті, науці й техніці, поширенню власних освітніх здобутків у Європейський Союз і країни — кандидати на вступ до ЄС, а також зростанню в Україні європейської культурної ідентичності та інтеграції до загальноєвропейського інтелектуально-освітнього і науково-технічного середовища.

Тема 7. Впровадження кредитно-модульної системи навчання у ВНЗ України: проблеми і перспективи.

Задля долучення до Болонського процесу, впровадження ECTS, запровадження наведеної моделі стандартизованого Європейського додатку до диплома у вищих навчальних закладах України, які мають III-IV рівень акредитації, має бути впроваджена кредитно-модульна система організації навчального процесу (КМСОНП) та система об'єктивного педагогічного контролю знань.

Підставами для запровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу в Україні є:

- інтеграція до Європейського простору вищої освіти;
- вступ до Світової організації торгівлі;
- входження до Болонського процесу;
- реалізація дистанційної форми вищої освіти.

Впровадження модульно-кредитної системи у вищій школі України переслідує наступні цілі:

- досягнення відповідності стандартам європейської системи освіти, яка виходить із знань, умінь та навичок, що є надбанням випускника;
- запитуваність українських освітянських кваліфікацій європейським ринком праці;
- затвердження загальносприйнятної та порівняльної системи освітньо-кваліфікаційних ступенів;
- впровадження стандартизованого додатка до диплому, модель якого була розроблена Європейською Комісією, Радою Європи та UNESCO/CEPES і який містить детальну інформацію про результати навчання випускника;
- стимулювання викладачів і студентів вищих навчальних закладів до вдосконалення системи об'єктивної оцінки якості знань;

- забезпечення „прозорості” системи вищої освіти та слушного академічного та професійного визнання кваліфікацій (дипломів, ступенів, посвідчень і таке інше).

Кредитно-модульній системі, як невід’ємному атрибуту Болонської декларації, надаються дві основні функції.

Перша — сприяння мобільності студентів і викладачів та спрощення переходів з одного університету до іншого.

Друга — акумулююча, чітке визначення обсягів проведеної студентом роботи з урахуванням усіх видів навчальної та наукової діяльності. Сума кредитів визначає на що здатний студент, який навчається за тією чи іншою програмою.

Запровадження кредитно-модульної системи є важливим фактором для стимулювання ефективної роботи викладача і студента, збільшення часу їх безпосереднього індивідуального спілкування в процесі навчання.

Модулі у КМСОНП конструюються як системи навчальних елементів, об’єднаних ознакою відповідності визначеному об’єкту професійної діяльності. Останній розглядається як деякий обсяг навчальної інформації, що має самостійну логічну структуру, зміст і що дозволяє оперувати цією інформацією в процесі розумової діяльності студента.

Модульна організація змісту навчальної дисципліни менш за все є механічним перенесенням розділів програми до навчальних модулів, оскільки вимагає глибокої аналітико-логічної роботи над змістовим наповненням дисципліни, структурування її як системи, а не довільного конгломерату наукової інформації.

Другою умовою реалізації модульного принципу організації змісту навчальної дисципліни є можливість виділити генеральні наскрізні ідеї професійної діяльності, на розкриття і засвоєння яких спрямований кожний модуль.

Для студента — майбутнього фахівця — важливо не лише осмислити й засвоїти інформацію, а й оволодіти способами її практичного застосування і прийняття рішень.

За таких умов зменшується частка прямого, зовні заданого інформування і розширюється застосування інтерактивних форм та методів роботи студентів під керівництвом викладача (тьютора) та повноцінної самостійної роботи в лабораторіях, читальних залах, на об'єктах майбутньої професійної діяльності, що особливо важливо для системи дистанційного навчання.

Створення системи кредитів має полегшити порівняння закінчених курсів і сприяти максимальному розширенню мобільності студентів.

Кредит (credit) — умовна одиниця виміру навчального навантаження студента при вивченні якоїсь складової навчальної програми чи окремої дисципліни (курсу), виконаної студентом під час навчання. Кредит — мінімальна одиниця, яка точно документується, часто означає навчання впродовж тижня (суму аудиторної і самостійної роботи студента).

Проблемою для вищої школи України у контексті Болонського процесу є:

- по-перше, визначення витрат навчального часу студента певного актуального рівня розвитку на адекватне вивчення навчального матеріалу в об'ємі модуля, тобто ув'язування навчального модуля з кредитами;
- коли місцевий та закордонний заклади вирішать, як їхні бали відповідатимуть оцінкам системи ECTS, відбувається перезарахування оцінок.

Як можна побачити із вищезазначеного, заклади вищої освіти вільні застосовувати шкалу оцінювання системи ECTS найбільш доцільним, на їхню думку, чином. Проте виявлення незначної гнучкості наполегливо рекомендується, оскільки шкалу оцінювання системи ECTS створено для відображення різних систем оцінювання, які існують у країнах-членах ЄС та країнах Європейської асоціації вільної торгівлі.

Місцеві і закордонні навчальні заклади готують інформацію і обмінюються переліком оцінок дисциплін для кожного студента, який бере участь у ECTS до і після навчання за кордоном. Місцевий навчальний заклад визнає загальну суму кредиту, одержаного його студентами у закладах-партнерах за кордоном, щоб кредити для пройденого блоку елементів навчального плану замінили кредити, які у протилежному випадку були би отримані у їхньому місцевому закладі. Навчальний контракт студентів гарантує авансом, що кредити для затвердженої програми навчання будуть перезараховані.

На виконання основних завдань колегії Міністерства освіти і науки від 28 лютого 2003 р. (протокол №2/3-4), що спрямовані на реалізацію Послання Президента України до Верховної Ради України „Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 роки: „Європейський вибір” і Національної доктрини розвитку освіти України, Департаментом вищої освіти разом з вищими навчальними закладами проведено аналіз стану та можливих шляхів реформування організації навчального процесу у вищих навчальних закладах.

Проведений аналіз показав, що нинішня система підготовки фахівців з вищою освітою має певні недоліки, а саме:

- відсутність систематичної роботи студентів протягом навчального семестру;
- низький рівень активності студентів і відсутність елементів змагання в навчальних досягненнях;
- можливість необ'єктивного оцінювання знань студентів;
- значні затрати бюджету часу на проведення екзаменаційної сесії;
- відсутність гнучкості в системі підготовки фахівців;
- недостатній рівень адаптації до швидкозмінних вимог світового ринку праці;

- низька мобільність студентів щодо зміни напрямів підготовки, спеціальностей та вищих навчальних закладів;
- мала можливість вибору студентом навчальних дисциплін.

Для подолання недоліків існуючої системи підготовки фахівців може бути запровадження кредитно-модульної системи, яка передбачає вирішення наступних завдань:

- відходу від традиційної схеми „навчальний семестр – навчальний рік, навчальний курс”;
- раціонального поділу навчального матеріалу дисципліни на модулі і перевірки якості засвоєння теоретичного і практичного матеріалу кожного модуля;
- перевірки якості підготовки студентів до кожного лабораторного, практичного чи семінарського заняття;
- використання більш широкої шкали оцінки знань;
- вирішального впливу суми балів, одержаних протягом семестру, на підсумкову оцінку з навчальної дисципліни;
- стимулювання систематичної самостійної роботи студентів протягом усього семестру і підвищення якості їх знань;
- підвищення об’єктивності оцінювання знань студентів;
- запровадження здорової конкуренції в навчанні;
- виявлення та розвиток творчих здібностей студентів.

Одним з найважливіших стратегічних завдань на сьогоднішньому етапі модернізації системи вищої освіти України є забезпечення якості підготовки фахівців на рівні міжнародних вимог.

Входження України до єдиного Європейського та Світового освітнього простору не можливе без запровадження такого багатоцільового механізму як Європейська кредитно-трансферна та акумулююча система (ECTS).

Ця система запроваджується на інституціональному, регіональному, національному та Європейському рівнях і є однією з ключових вимог Болонської декларації 1999 року.

Окремі вищі навчальні заклади України мають досить вагомі напрацювання з впровадження елементів ECTS, зокрема з модульно-рейтингової системи оцінювання знань студентів.

Нагальною потребою є розширення впровадження елементів ECTS за рахунок введення кредитно-модульної системи формування навчальних програм; посилення ролі самостійної роботи студентів та змін педагогічних методик, впровадження активних методів та сучасних інформаційних технологій навчання.

Як свідчить практика, час на сесійний контроль при сучасній системі організації навчального процесу використовується не раціонально. Відстрочка зворотного зв'язку на кінець семестру не дозволяє приймати оперативні виховні і дидактичні заходи щодо підвищення якості навчання (контроль будь-якого процесу після його завершення неможливий).

При кредитно-модульній системі організації навчального процесу в вищих навчальних закладах зміст навчальних дисциплін розподіляється на змістові модулі (2-4 за семестр). Змістовий модуль (розділ, підрозділ) навчальної дисципліни містить окремі модулі (теми) аудиторної і самостійної роботи студента. Кожен змістовий модуль має бути оцінений.

Студент інформується про результати оцінювання навчального модуля, як складової підсумкового оцінювання засвоєння навчальної дисципліни.

Підсумкове оцінювання засвоєння навчального матеріалу дисципліни визначається без проведення семестрового екзамену (заліку) як інтегрована оцінка засвоєння всіх змістових модулів з врахуванням „вагових” коефіцієнтів.

Студент, що набрав протягом семестру необхідну кількість балів, має можливості:

- не складати екзамен (залік) і отримати набрану кількість балів як підсумкову оцінку;
- складати екзамен (залік) з метою підвищення свого рейтингу за даною навчальною дисципліною;
- ліквідувати академічну різницю, пов'язану з переходом на інший напрям підготовки чи до іншого вищого навчального закладу;
- поглиблено вивчити окремі розділи (теми) навчальних дисциплін, окремі навчальні дисципліни, які формують кваліфікацію, що відповідає сучасним вимогам ринку праці;
- використати час, що відведено графіком навчального процесу на екзаменаційну сесію, для задоволення своїх особистих потреб.

Студент, що набрав протягом семестру менше необхідної кількості балів, зобов'язаний складати екзамен (залік).

До Міністерства освіти і науки звернулися ректори провідних вищих навчальних закладів із пропозицією провести педагогічний експеримент, завданнями якого є:

- обґрунтування доцільних змін у системі управління навчальним процесом на рівні освітньої галузі;
- обґрунтування технологій управління навчальним процесом у вищому навчальному закладі;
- обґрунтування підходів до декомпозиції навчальних дисциплін та технологій їх викладання в умовах кредитно-модульної системи;
- обґрунтування доцільних підходів до системи оцінювання знань студентів в умовах кредитно-модульної системи;
- обґрунтування підходів підвищення „гнучкості” процесу навчання і можливості адаптованого індивідуального „конструювання” навчального процесу;

- обґрунтування єдиної комп'ютерної системи управління навчальним процесом у вищих навчальних закладах;
- обґрунтування вимог до методичного та інформаційного забезпечення навчального процесу;
- обґрунтування системи організації самостійної роботи та дистанційного навчання.

На виконання першочергових завдань, що впливають з вищезгаданого, рішенням Міністерства освіти і науки України від 24.04.2003 р. (протокол №5/5-4) передбачено проведення з 2003/2004 навчального року педагогічного експерименту щодо запровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих навчальних закладах III – IV рівнів акредитації.